

МІСЦЕ І РОЛЬ ПИСЕМНОЇ МОВИ У СИСТЕМІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Лазаренко Т.В., старший викладач,

Старший викладач кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу
Харківський національний економічний університет ім. Семена. Кузнеця

У статті визначається місце роль писемного мовлення у викладанні іноземної мови. Дається визначення письма і писемного мовлення. Розглядаються такі види писемного мовлення як навчальне, комунікативне і аргументоване писемне мовлення. Обґрунтовується необхідність навчання критичного мислення для розвитку навичок аргументованого писемного мовлення. Пропонується використання навчального перекладу як додаткового виду мовленнєвої діяльності для розвитку комунікативної компетентності студентів.

Ключові слова: іноземна мова, письмо, писемне мовлення, аргументоване писемне мовлення, критичне мислення, навчальний переклад, комунікативна компетентність.

Key words: foreign language, writing, academic writing, reasoned writing, critical thinking, training translation, communicative competence.

Вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти – це невід'ємна частина комплексної програми підготовки сучасного спеціаліста. Вільне володіння іноземною мовою передбачає досконале засвоєння загальноприйнятих чотирьох видів мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання, письмо. Види мовленнєвої діяльності не існують у чистому вигляді. Вони так чи інакше тісно пов'язані між собою. Багато видів комунікації є інтерактивними, тобто учасники мовлення бувають по чергово мовцями та слухачами багато разів. Існують також рецептивно-продуктивні види мовленнєвої діяльності, наприклад, різні види

перекладу, конспектування зі слуху тощо, а також репродуктивні – усне відтворення чи запис з пам'яті сприйнятого раніше тексту. Навчання цих видів відбувається на всіх етапах – початковому, середньому, просунутому, завершальному.

Оскільки сьогодні процес навчання спрямований на практичне володіння іноземною мовою, то необхідно відзначити величезне значення такого мовного виду діяльності, як письмо або писемне мовлення. Володіння письмовою мовою дозволяє реально використовувати знання іноземної мови, перебуваючи поза мовного середовища, спілкуючись з носіями мови за допомогою сучасних засобів комунікації: internet, e-mail, sms і т.д. Можливість писати особисті і офіційні листи, необхідність заповнювати анкети, бланки документів мотивують студентів до активного оволодіння письмовою комунікацією мовою, що вивчається.

Іншомовному писемному мовленню все ще відводиться незначне місце в освітньому процесі, і навчальні посібники не забезпечують його поетапного розвитку. Тому вдосконалення методики навчання писемного мовлення в вузах є вимогою часу.

Метою даної статті є визначити місце і роль писемності мовлення в системі навчання іноземної мови.

Письмо і писемне мовлення розглядалися раніше в методиці навчання іноземних мов як засіб навчання. У психологічному і психолінгвістичному аспектах проблема навчання писемного мовлення розглядалася багатьма відомими вченими. Серед них В.А.Артемов, Л.С. Виготський, Н.І. Жинкин, І. О. Зимня, А.М. Леонтьев, А.Г. Лурія, і інші. Певне рішення проблеми можна знайти в роботах методистів А.А. Абрамові, Г.Г. Бедросової, Т.І. Гуціної, А.А. Долгіної, І.М. Мельник, С.В.Літвін, А.В. Пінської та інших. За останні два десятиліття вітчизняна лінгводидактика поповнилася достатньою кількістю робіт, присвячених розгляду навчання студентів писемного аргументованого мовлення

іноземною мовою (М.К. Алтухова, І.Б. Антонова, Е.А. Баранова, А.Н. Гаврилова, А.В. Горбунов, Н.В. Гужова, С.Н. Мусульбес і ін.).

Сучасна програма з іноземної мови визначає місце і роль письма в структурі навчання іноземної мови і включає його в основні цілі навчання писемного мовлення. На різних етапах навчання роль письма та писемного мовлення змінюється. На першому етапі реалізується мета оволодіння технікою письма. На другому етапі основним є навчання орфографії, що обумовлено накопиченням нового мовного матеріалу. Разом з цим розвивається писемне мовлення як спосіб, який сприяє формуванню навичок і вмінь усного мовлення. На старшому етапі придбані раніше письмові вміння вдосконалюються поряд з удосконаленням умінь усного мовлення. Також здійснюється робота над орфографією нового мовного матеріалу.

У лінгвістичній літературі розрізняють письмо та писемне мовлення. Під письмом розуміється графічна система, як одна з форм вираження, засіб, який дозволяє представити мову за допомогою знаків і фіксувати її твори для збереження у часі і для передачі на відстань. При цьому письмові повідомлення розглядаються як продукт мовної діяльності в письмовій формі. Вони є об'єктом навчання практики письма. Письмо – це складання слів з букв, а писемне мовлення – це складання письмових повідомлень із слів і словосполучень. Таким чином, в основі письма лежить оволодіння графікою та орфографією. В основі писемного мовлення лежать вміння висловлювати свої думки за допомогою графічного коду. Письмо слід розглядати і як засіб навчання іноземної мови, і як мету. При навчанні лексики, граматики, фонетики неможливо обійтися без запису слів, структур, правил і т. п. При формуванні навичок слухання письмо використовується для фіксування ключової інформації, підготовки до сприйняття нової інформації. Письмові самостійні та контрольні роботи широко використовуються при освоєнні лексики і граматики. Письмо також

використовується як засіб контролю. Воно дозволяє виявити знання значення слів, граматичних форм, сформованість лексичних та граматичних навичок.

Коли ми говоримо про письмо як самостійний вид діяльності, то маємо на увазі писемне мовлення. У вітчизняній методиці навчання іноземної мови існують такі поняття як «навчальне писемне мовлення» і «комунікативне писемне мовлення». Під навчальним писемним мовленням (*writing for training*) мається на увазі виконання мовних і умовно-мовленнєвих вправ в письмовій формі [2; 110-111]. Дані види вправ спрямовані на оволодіння лексико-граматичними навичками і мовними вміннями. Навчальне писемне мовлення сприяє формуванню орфографічних і пунктуаційних навичок, покращує знання граматики і розмовних формул, сприяє розширенню активного лексичного запасу і являється основою комунікативного писемного мовлення.

Комунікативне писемне мовлення (*writing for communication*) являє собою «експресивний вид мовної діяльності, націлений на породження мовного повідомлення в письмовій формі» [2; 111]. Розвиток комунікативного писемного мовлення відбувається за допомогою навчального писемного мовлення, яке спирається на техніку письма, а також на сформовані графічні та орфографічні навички. Основною метою навчання даного виду писемного мовлення є розвиток умінь створювати різні види письмових повідомлень для навчальної, професійної діяльності.

Т. Хедж (T. Hedge) виділяє такі основні типи експресивного писемного мовлення в залежності від його призначення і сфери функціонування:

– академічне писемне мовлення (*academic writing*) – писемне мовлення, яке використовується в академічних цілях, наприклад, конспекти і замітки (*notes*), рецензії та огляди (*reviews*), есе (*essays*) і т. д .;

– ділове писемне мовлення (*professional/business writing*) – писемне мовлення, що використовується в професійних цілях, наприклад, ділові листи

(business letters), оголошення (advertisements/public notices), ділові записки (memos), статті (articles) і т. д. ;

– писемне мовлення соціальної спрямованості (social writing) – писемне мовлення, що використовується для підтримки спілкування соціальної значущості, наприклад, записки (notes), приватні листи (private letters), електронні повідомлення (e-mails) і т. д. ;

– писемне мовлення особистої спрямованості (personal writing) – писемне мовлення, що використовується для підтримки спілкування в особистих цілях, наприклад, записи адрес (addresses), рецепти (recipes) і т. д. ;

– творче писемне мовлення (creative writing) – писемне мовлення, яке використовується для експресивного письмового спілкування і вираження почуттів і емоцій автора, наприклад, вірші (poems), розповіді (stories) і т.д. [2; 112-113].

Мета навчання писемного мовлення в даному випадку – це навчити студентів писати ті ж тексти, які будь-яка освічена людина може писати на своїй рідній мові.

Це може бути: заповнення анкет; написання різного роду листів і відповідей на них, включаючи як офіційні, так і особисті; складання резюме, автобіографії; написання різних заяв (про прийом на роботу, про зарахування на навчання); написання рецензій; написання анотацій і рефератів; написання доповідей, творів, есе, вітальних листівок, записок і конспектів і т. д. У таких текстах особлива увага надається змісту і структурній організації. Очевидно, що навчання написання деяких з цих видів текстів, таких як різні види листів, записки, описи з опорою на наочність, починається на початковому етапі і йде по лінії розширення тематики, збільшення обсягу, ускладнення необхідних умінь до кінця навчання, включаючи навчання у закладах вищої освіти.

Інші – твір/есе, доповідь, реферат, анотація, тези – в силу їх більшої складності та специфіки, можуть стати метою навчання не раніше ніж на

просунутому етапі, коли вже накопичено достатній мовний досвід, в значній мірі сформований лінгвістичний компонент комунікативної компетенції, і де робота повинна бути спрямована на подальший розвиток прагматичного і соціолінгвістичного компонентів.

Роботу над цими видами текстів рекомендується проводити на етапі профільно-орієнтованого навчання в рамках планованої спеціальності і в контексті майбутньої професійної діяльності, сприяючи таким чином розвитку іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетенції.

Таким чином, писемне мовлення – це не просто мова, переведена в графічні символи, а ще й незалежний, зі своїми правилами граматики і побудови письмового тексту процес, в результаті якого мовець зацікавлений. В рамках комунікативного підходу писемне мовлення сприймається як соціальна дія.

Аргументована писемне мовлення – це письмове міркування, під яким розуміється вид творчої роботи, який сприяє розвитку у студентів логічного і критичного мислення, вміння довести справедливість, істинність власного судження або спростувати точку зору опонента. У цьому міркуванні той, хто пише, ставить перед собою завдання вплинути на читача, переконливо доводячи свою точку зору. При навчанні студентів писемного мовлення на уроках іноземної мови формується їх критичне мислення. При цьому навчання писемного мовлення розглядається як розумовий процес, що включає елементи критичного мислення.

Впровадження критичного мислення в процес навчання студентів іноземної мови сприяє поліпшенню їх розумової здібності, розширенню комунікативних навичок, розвитку письмової компетенції і підвищенню мотивації.

Використання навичок критичного мислення в письмовій мові означає вивчення різних точок зору, оцінку своєї власної позиції і вміння представляти свої висновки в ясній і аргументованій формі, здатність переконати інших читачів.

Критичне письмо не означає розкриття теми в негативній формі. Автор повинен бути обізнаний в питаннях, пов'язаних з темою есе, впевнений, що

використовує всі сторони аргументації, як і при читанні, побачити різні підходи до однієї і тієї ж проблеми. [5; 40-45].

Аргументоване писемне висловлювання – це продукт розумової діяльності, який представляє собою закінчений текст, що включає понятійні та емоційні елементи, і побудований відповідно до норм писемного мовлення і за законами логіки, який трактує певну проблему з різних позицій, щоб в результаті переконати опонента в правильності своєї думки. Аргументоване писемне мовлення відсутнє на початковому етапі навчання, на другому етапі відіграє незначну роль і виступає більше як засіб, а не як мета навчання. І тільки на старшому етапі навчання аргументоване писемне мовлення стає одним із провідних видів діяльності.

Сьогодні особливий інтерес методики навчання іноземної мови привертають так звані вторинні тексти, які створюються на основі іншого, первинного або вихідного тексту. Вважається, що в певній мірі цей інтерес був спровокований лінгвістикою, яка в останні десятиліття активно займається дослідженням вторинних текстів [1, с. 37] і вже визначила деякі закономірності побудови таких текстів і їх функціонування. Тут слід зазначити, що використовуваний в навчанні переклад на рідну мову, як би до нього не ставилися в різні періоди розвитку методики, також можна розглядати як вторинний текст.

Ми не випадково згадуємо тут письмовий навчальний переклад, до якого багато методистів та викладачів-практиків ставляться негативно. Безумовно, необхідно багато слухати і читати іноземною мовою. Це прискорює перехід до безпосереднього сприйняття змісту прочитаного або почутого без посередництва рідної мови. Слухання, письмо і читання повинні розвиватися взаємопов'язано в міру становлення механізму перекодування. Але в якості додаткового виду мовленнєвої діяльності повинен розвиватися і переклад з рідної і на рідну мову. Переклад є засобом встановлення міжмовних відповідностей, що оптимізує формування дії перекодування. Крім того, переклад на рідну мову є потужним

засобом демонстрації розбіжностей в способах бачення і опису дійсності в різних мовах.

Таким чином, узагальнюючи все сказане, можна зробити висновок, що роль і місце письма і писемного мовлення під час навчання іноземної мови визначаються конкретними цільовими установками навчання. Навчання письма передбачає оволодіння графікою, орфографією, словотвір, пунктуацією, набором мовних інтенцій для вираження ідей в зв'язковій формі. Отже, навчання іншомовного писемного мовлення повинно відбуватися комплексно, з огляду на орфографічні, лексичні, граматичні та стилістичні норми іноземної мови; розвиваючи загальну і комунікативну (лінгвістичну, соціокультурну, прагматичну) компетенції.

Навчання писемного мовлення реалізується в процесі оволодіння набором відповідних знань, мовних навичок і комунікативних умінь, необхідних для створення письмового тексту, що служить засобом спілкування, як в професійній сфері, так і в повсякденному житті.

Основна мета навчання іноземного продуктивного писемного мовлення полягає у формуванні лінгвістичної, комунікативної і лінгвокраїнознавчої компетенції. Лінгвістична компетенція включає в себе знання мови і правил її функціонування в процесі іншомовної комунікації. Комунікативна компетенція в області іншомовної писемної комунікації передбачає здатність сприймати і породжувати іншомовне письмове висловлювання відповідно до умов комунікації. Формування даної компетенції має за мету розвиток умінь створювати такі типи письмових повідомлень – текстів, які можуть знадобитися людині у професійній діяльності, а також в особистих цілях. Лінгвокраїнознавча компетенція включає знання основних особливостей соціокультурного розвитку країни, мова якої вивчається, і вміння здійснювати письмову комунікацію. Володіння іншомовним писемним мовленням є одним із засобів підвищення конкурентоспроможності фахівця на ринку праці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Агранович Надежда Борисовна. Вторичные тексты в коммуникативно-когнитивном аспекте : Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 Москва, 2006 152 с. РГБ ОД, 61:06-10/849

2. Колесникова И.Л., Долгина О.А. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков/ И.Л. Колесникова, О.А. Долгина. – СПб.: Изд-во «Русско-Балтийский информационный центр «БЛИЦ», 2001.–224с.

3. Колоницкая О.Л., Хруненкова М.Л. Обучение студентов иноязычной письменной речи. // Интернет-журнал "Эйдос". - 2010. - 19 марта. <http://www.eidos.ru/journal/2010/0319-8.htm>.

4. Кузьмина, Л.Г. К вопросу о содержании обучения иноязычной письменной речи в средней школе / Л.Г. Кузьмина // Вестник ВГУ, серия лингвистика и межкультурная коммуникация, Выпуск 1. 2011. - С. 96-103.

5. Плотникова Н.Ф. Роль критического мышления при обучении студентов письму / Н.Ф.Плотникова // Казанский Вестник Молодых Ученых. -2018. Т.2, №5(8). -С.40-45.

6. Hedge T. Writing. Resource Books for Teachers [Electronic resource] / Tricia Hedge. – 2005. – Access mode: <https://global.oup.com/academic/product/writing-9780194421904?lang=en&cc=it>